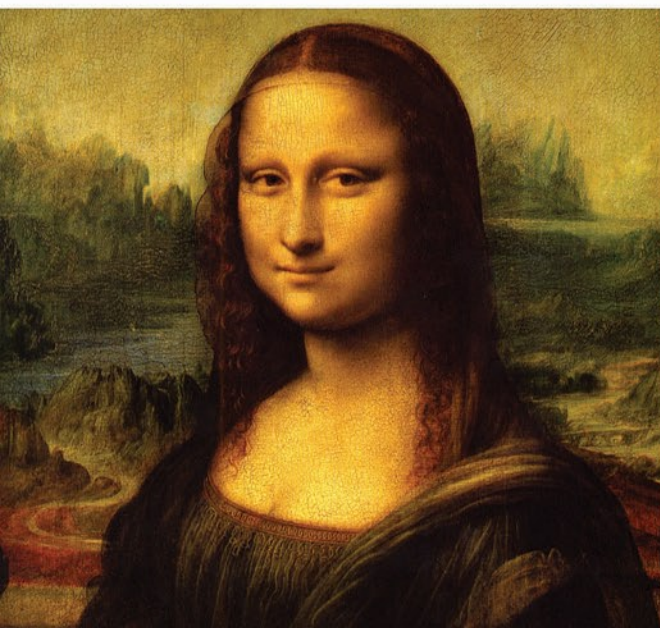

HISTORIA SZTUKI MALARSTWO

DOMINIKA JACKOWIAK

HISTORIA SZTUKI
MALARSTWO

PREHISTORIA ::::::::::: 6

MALOWIDŁA NASKALNE ::::::::::: 7
WARSZTAT PALEOLITYCZNEGO
ARTYSTY ::::::::::: 9

STAROŻYTNOSĆ ::::::::::: 10

MALARSTWO STAROŻYTNEGO
EGIPTU ::::::::::: 11
STAROŻYTNA GRECJA ::::::::::: 14
STAROŻYTNY RZYM -
MALARSTWO POMPEJAŃSKIE :: 16
MALARSTWO
WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKIE ::::: 18

ŚREDNIOWIECZE ::::::::::: 20

TŁO HISTORYCZNE I KULTUROWE
SZTUKI EUROPEJSKIEJ ::::::::::: 21
MALARSTWO BIZANTYJSKIE ::::::::::: 23
ŚREDNIOWIECZNY MALARZ ::::::::::: 24
TECHNIKA TEMPERY ::::::::::: 24
ŚREDNIOWIECZNE
MALARSTWO TABLICOWE ::::::::::: 26
MALARSTWO MINIATUROWE.
ILUMINACJE KSIĄŻKOWE ::::::::::: 34
MALARSTWO FRESKOWE ::::::::::: 37

RENESANS

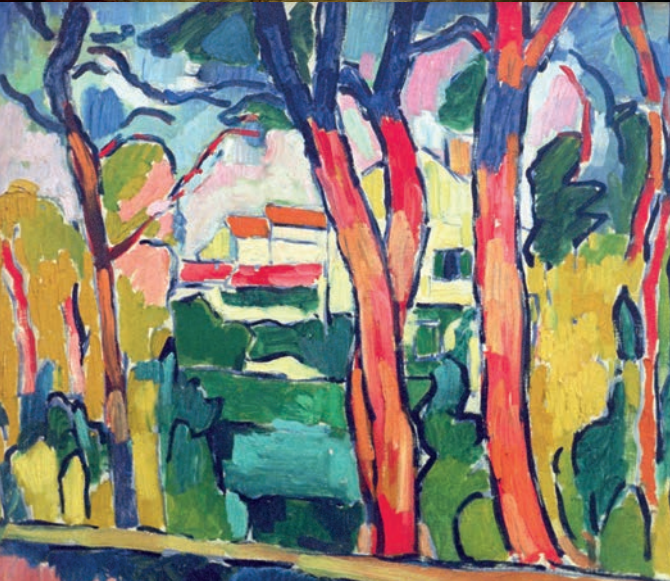
I MANIERYZM ::::::::::: 40

TEMATYKA RENESANSOWEGO
MALARSTWA ::::::::::: 41
TECHNIKA MALARSTWA
OLEJNEGO ::::::::::: 42
MALARSTWO WŁOSKIE ::::::::::: 42
MALARSTWO NIDERLANDZKIE ::::: 55
MALARSTWO W POLSCE ::::::::::: 58
MANIERYZM ::::::::::: 59

BAROK ::::::::::: 62

MALARSTWO WE WŁOSZECH ::::: 64

MALARSTWO FLANDRII I HOLANDII	68
MALARSTWO W HISZPANII	74
MALARSTWO WE FRANCJI.....	77
MALARSTWO W POLSCE.....	79

■ ROKOKO..... 84

KLASYCYZM

I ROMANTYZM 88

KLASYCYZM	89
ROMANTYZM	94

XIX WIEK 98

AKADEMIZM	99
REALIZM.....	100
SYMBOLIZM.....	102
IMPRESJONIZM	104
NEOIMPRESJONIZM I POSTIMPRESJONIZM.....	106
SECESJA.....	108

MALARSTWO

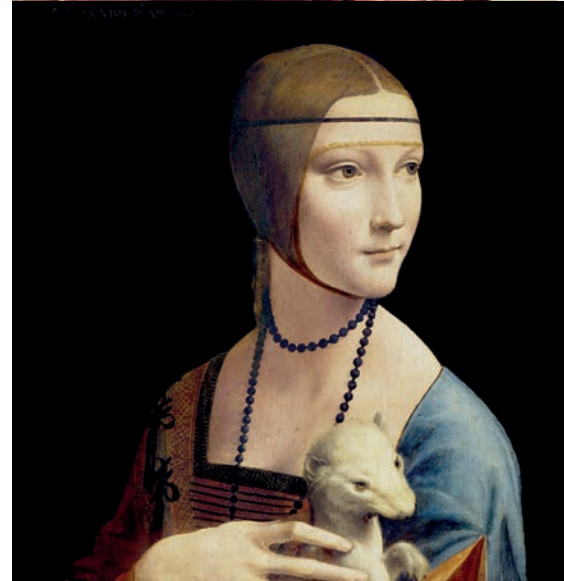
NOWOCZESNE..... 110

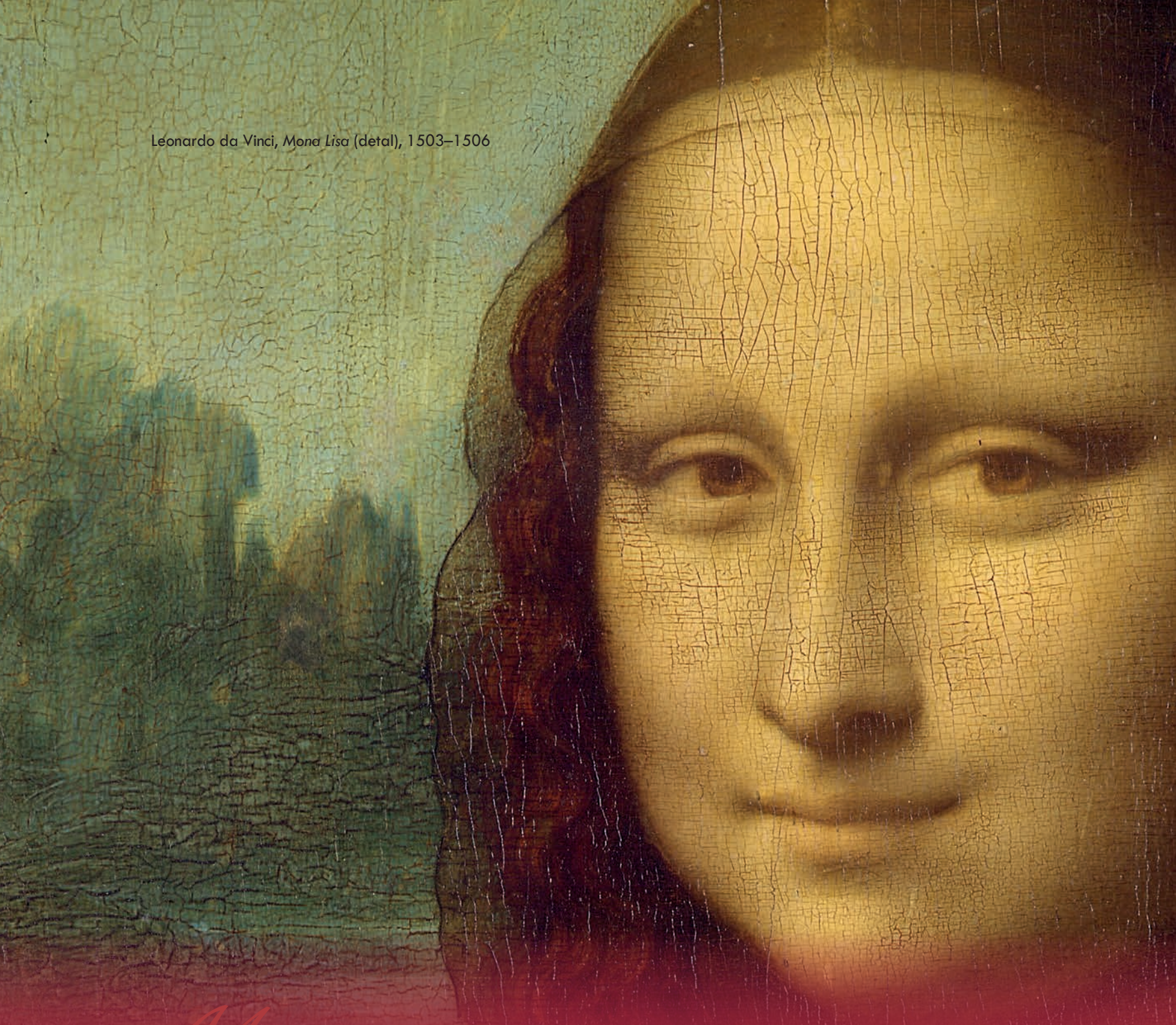
FOWIZM.....	111
EKSPRESJONIZM	112
KUBIZM	114
ABSTRAKCJONIZM	116
DADAIZM I SURREALIZM.....	118
POP-ART	120
STREET ART.....	121

SŁOWNIK TERMINÓW

PLASTYCZNYCH 122

■ BIBLIOGRAFIA 126

Leonardo da Vinci, *Mona Lisa* (detal), 1503–1506

Malarstwo jest jedną z gałęzi sztuk plastycznych, która posługuje się barwą, plamą oraz linią. To jedna z najbardziej ekscytujących aktywności twórczych człowieka. Polega na tworzeniu obrazów dwuwymiarowych, jednak często dających wrażenie przestrzeni, na dowolnym podłożu, przy użyciu dowolnej techniki malarskiej. Artysta poprzez dzieła malarskie przekazuje widzowi swoje wyobrażenia, uczucia i wizję artystyczną, przez co kreuje nowy świat. Malarstwo było i jest obecne w każdej kulturze i epoce. Na przestrzeni wieków służyło różnym celom

oraz wykreowało wiele tematów i technik malarskich. Techniki malarskie klasyfikuje się w zależności od podłoża, na którym obraz jest wykonywany. Te związane z architekturą to fresk oraz graffiti. Obrazy powstałe na desce, płótnie lub kartonie to malarstwo sztalugowe, należy pamiętać również o witrażach i mozaikach.

Dzieła malarskie pomagają poznać oraz zrozumieć życie ludzi w minionych czasach. Obrazy, obok słowa pisanego, są często jedynymi zapisami

Joseph Mallord William
Turner, *Wielki Kanał*
w Wenecji, 1840 r. ▶

dokumentującymi sposób ubierania się, życia i style architektoniczne w poszczególnych epokach. Dzięki temu możliwe są dziś badania historyczne nad obyczajami i kulturą naszych przodków.

Na przestrzeni wieków człowiek przedstawiał świat widzialny na wiele różnych sposobów, które często były uwarunkowane przez obowiązującą modę lub powszechnie przyjęty sposób postrzegania świata. Były epoki dające wyraz poszukiwania w sztuce doskonałości, w innych ważniejsze były silne wrażenia, wierność prawdzie, nowość albo ekspresja. Początki sztuki były ściśle związane z religią i mitem. Powstałe we wczesnych epokach dzieła malarskie pełniły rolę symboli religijnych, a jednocześnie odzwierciedlały magiczne myślenie ludzi. W późniejszych okresach dzieło sztuki straciło swój magiczny charakter. Według starożytnych Greków to *doskonałość* była warunkiem piękna i najwyższej sztuki. Pitagorejczycy twierdzili, że *piękno* dzieła sztuki polega na właściwej proporcji i harmonijnym układzie części, w ich rozumieniu, było więc połączeniem *proporcji*, *symetrii*, *harmonii* oraz *ładu*. Tę myśl po Pitagorejczykach rozwinął Platon. W średniowieczu ideę doskonałości próbowano osiągnąć poprzez wierność tradycyjnym proporcjom. Z kolei w renesansie to przedstawiany przez malarzy *temat* liczył się najbardziej. Włoski filozof i artysta doby odrodzenia, Leon Battista Alberti, głosił, że pierwszym i najważniejszym zadaniem dzieła sztuki jest przedstawianie historii, opartej na dobrych źródłach i zaprezentowanej przekonująco oraz w miarę możliwości ekspresyjnie. Niekiedy z powodu skomplikowanego programu

ikonograficznego dzieła malarskie adresowane były tylko do nielicznej grupy wtajemniczonych. Czasami symbolika dzieła była tak skomplikowana, że sam artysta sięgał do podręczników, które mówiły o tym, jak przedstawić abstrakcyjne często idee. W dobie renesansu artyści wręcz obsesyjnie poszukiwali ideału i doskonałości w swoich dziełach. Według Leonarda da Vinci doskonałość w sztuce zależy od wielu czynników, m.in. od wierności oryginałowi w ukazaniu rzeczywistości, wszechstronności przedstawienia, trudności, jakie zostały pokonane, trwałości dzieła, jego dostępności dla odbiorcy, harmonii oraz doskonałości tematu. Mistrz z Vinci wyraził pogląd, że wszystkie te cechy spełnia *malarstwo*, jest więc ono najdoskonalszą ze sztuk.

W kolejnych dwóch stuleciach artyści również hoładowali doskonałości w malarstwie, a XVIII wiek był już ostatnim, dla którego cecha ta była naczelnym pojęciem w estetyce dzieła sztuki. Malarstwo XIX wieku zmierzało do innego celu, do ekspresji. Z kolei jedną z najbardziej charakterystycznych cech malarstwa XX wieku było bardzo szybkie następowanie po sobie nowych kierunków, tendencji, popularnych niekiedy w tym samym czasie. Malarstwo stało się wielokierunkowe i bardzo bogate w środki ekspresji, jakimi posługiwali się artyści. Zaczęto wykorzystywać materiały, które nie były do tej pory przypisane malarstwu: piasek, żwir, fragmenty desek, opon, i włączano je w obraz, który przestawał być dwuwymiarowy. Wszystkie powstałe w XX wieku kierunki w malarstwie rozwijają się również w naszych czasach, tworząc coraz to nowe odmiany i kombinacje.

Ramy czasowe

- pojawienie się człowieka na terenie Europy – około 1 milion lat temu
- paleolit (starsza epoka kamienia) – 2,5 miliona lat p.n.e.–8 tysięcy lat p.n.e.
- mezolit (środkowa epoka kamienia) – 8 tysięcy lat p.n.e.–6 tysięcy lat p.n.e.
- neolit (młodsza epoka kamienia) – 6 tysięcy lat p.n.e.–3 tysiące lat p.n.e.
- epoka brązu – 3 tysiące lat p.n.e.–700 r. p.n.e.
- epoka żelaza – 700 r. p.n.e.–XIII w. n.e.
- okres wędrówek ludów – IV w. n.e.–650 r. n.e.

Cechy ogólne malarstwa

- malowidła naskalne ukazujące przede wszystkim zwierzęta
- próby oddania realnego wyglądu zwierząt, np. perspektywa
- skrzyżowana, pozwalająca na przedstawienie zwierzęcia w ruchu
- stosowanie naturalnych barwników, np. ochry, węgla drzewnego
- ciemne kontury

Bizony – współczesna replika malowideł z Jaskini Chauveta

MALOWIDŁA NASKALNE

Prehistoria to najdłuższy spośród wydzielonych okresów w dziejach ludzkości. Liczy się go od pojawienia się człowieka na Ziemi, a za jego koniec uznano powstanie pisma. Do dzisiaj zachowało się wiele zabytków sztuki, w tym malarstwa, które były przejawem twórczej działalności człowieka. Najstarsze na Ziemi zabytki sztuki pochodzą z **epoki paleolitu**, czyli epoki kamienia łupanego. Okres ten obejmuje

Jaskinia zapomnianych snów to film dokumentalny niemieckiego reżysera Wernera Herzoga, w którym w interesujący sposób zostały przedstawione wnętrza groty Chauveta.

czas od około 2,5–2 milionów lat p.n.e. aż do 8 tysięcy lat p.n.e. Rozwój sztuki paleolitycznej przypadł na okres ostatniego zlodowacenia i dotyczy przede wszystkim obszarów dzisiejszej południowo-zachodniej Francji oraz Hiszpanii.

Najstarsze europejskie malowidła naskalne znajdują się w **Jaskini Chauveta** we Francji. Znaleźisko to datowane jest na okres 32–30 tysięcy lat p.n.e. Jaskinia była swego rodzaju sanktuarium i nie pełniła funkcji mieszkalnych. Wewnątrz odkryto setki przedstawień zwierząt, m.in. mamutów, hien, niedźwiedzi, lwów, nosorożców, żubrów, a nawet sowy. Sylwetki zwierząt zostały przedstawione w grupach, co było oryginalnym zabiegiem, ponieważ stanowiło odzwierciedlenie tego, jak te istoty poruszały się w naturze. Prehistoryczny artysta był zatem świetnym obserwatorem przyrody. Wśród zwierząt nie

Lwy – współczesna replika malowideł z Jaskini Chauveta ▼

ma przedstawień człowieka, jednak paleolityczny twórca zostawił po sobie ślady w postaci odcisków dłoni. Grota Chauveta została odkryta przez grupę francuskich speleologów w 1994 roku. Dziesięć lat później ten paleolityczny zabytek został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Sowa, współczesna replika malowideł z Jaskini Chauveta ◀

Najbardziej znana prehistoryczna jaskinia w **Lascaux** ma około 250 m długości i 30 m głębokości. Została odkryta w 1940 roku przez kilku chłopców z pobliskiego miasteczka. W jej wnętrzu znajduje się zespół około 15 000 malowideł i rytów skalnych pochodzących z różnych epok. Rysunki przedstawiają zwierzęta, głównie roślinożerne (konie, jelenie, byki, żubry). Trudno powiedzieć, jakie było znaczenie tych wizerunków, wiadomo jednak, że zostały

Konie, współczesna replika malowideł z jaskini Lascaux ▼

namalowane z dużym pietyzmem. Niektóre istoty przedstawiono w ruchu, inne w majestacie swojego naturalnego piękna. Groty, w których się znajdują, były miejscem kultu, być może więc wizerunki zwierząt miały zapewnić udane polowania prehistorycznym myśliwym.

WARSZTAT PALEOLITYCZNEGO ARTYSTY

Malowidła naskalne w paleolitycznych jaskiniach wykonywano za pomocą farb wytworzonych z naturalnych barwników. Kolor czarny, którym obrysowywano sylwetki zwierząt, uzyskiwano z węgla drzewnego. Barwy czerwoną, żółtą oraz purpurową, którymi wypełniano

Bizon, współczesna replika malowideł z jaskini Altamira ▼

kontury, otrzymywano z krwi oraz związków żelaza. Pigment mieszano z tłuszczem zwierzęcym i nakładano na skałę pędzelkiem lub ręką. Najprawdopodobniej pierwsze pędzle wykonywano z patyków i włosów zwierzęcego.

Lascaux to nazwa jaskini w południowo-zachodniej części Francji, wewnątrz której znajdują się rysunki i malowidła naskalne wykonane tysiące lat przed naszą erą. Zabytek ten został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO i jest tak cenny, że w 1963 roku zamknięto go dla zwiedzających. Na potrzeby turystów w pobliżu oryginalnej jaskini została wykonana jej wierna kopia, stale dostępna dla turystów.

STAROŻYTNOŚĆ

Ramy czasowe

- IV w. p.n.e.–476 r. n.e.

Cechy ogólne malarstwa

- stosowane techniki: fresk, tempera, enkaustyka, mozaika

MALARSTWO EGIPSKIE:

- kompozycja pasowa, stosowanie kanonu (układ profilowo-frontalny sylwetki ludzkiej), hierarchiczne ukazanie poszczególnych grup społecznych (im wyższa pozycja, tym większa postać), operowanie plamą barwną i konturem, ukazywanie zwierząt i roślinności

MALARSTWO MINOJSKIE:

- tematyka dworska, intensywna kolorystyka, motywy zoomorficzne, abstrakcyjna ornamentyka,

MALARSTWO WAZOWE (HELLADZKIE):

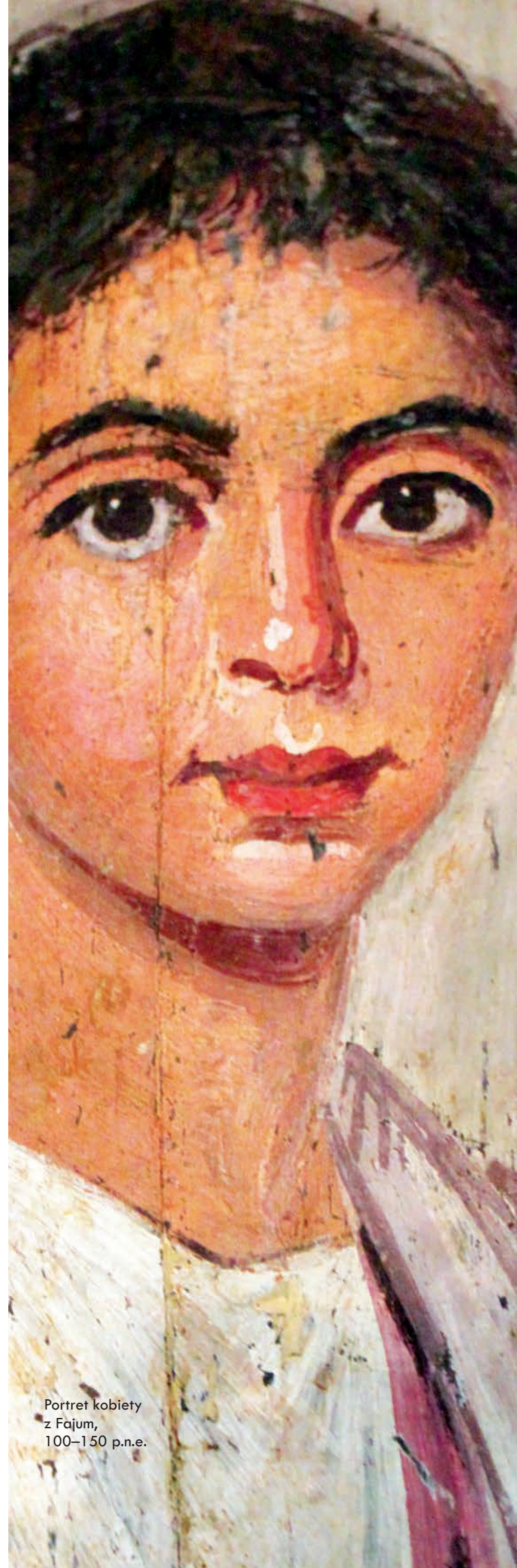
- styl geometryczny, orientalny, czarno- i czerwonofigurowy, tematyka mitologiczna i sceny z życia codziennego, przejrzysta kompozycja, bogactwo motywów, wysoki poziom artystyczny

MALARSTWO RZYMSKIE:

- sielankowe krajobrazy, sceny mitologiczne i erotyczne, portrety, martwe natury, przedstawienia iluzjonistyczne, dające złudzenie głębi i optycznie powiększonej przestrzeni

MALARSTWO Wczesnochrześcijańskie:

- malowidła katakumbowe i mozaiki, początkowo prosta ornamentyka z symbolami okrętu, ryby, pasterza; linearne kształty, niewyrafinowana kolorystyka

Portret kobiety
z Fajum,
100–150 p.n.e.

Starożytność to okres w historii ludzkości obejmujący dzieje Europy, Bliskiego Wschodu oraz Afryki Północnej. Okres ten liczy się od powstania pierwszej cywilizacji, której istnienie jest potwierdzone przekazem pisemnym, czyli od końca IV tysiąclecia p.n.e. do około V wieku naszej ery. Starożytność, w odniesieniu do Grecji i Rzymu, jest nazywana również **antykiem**.

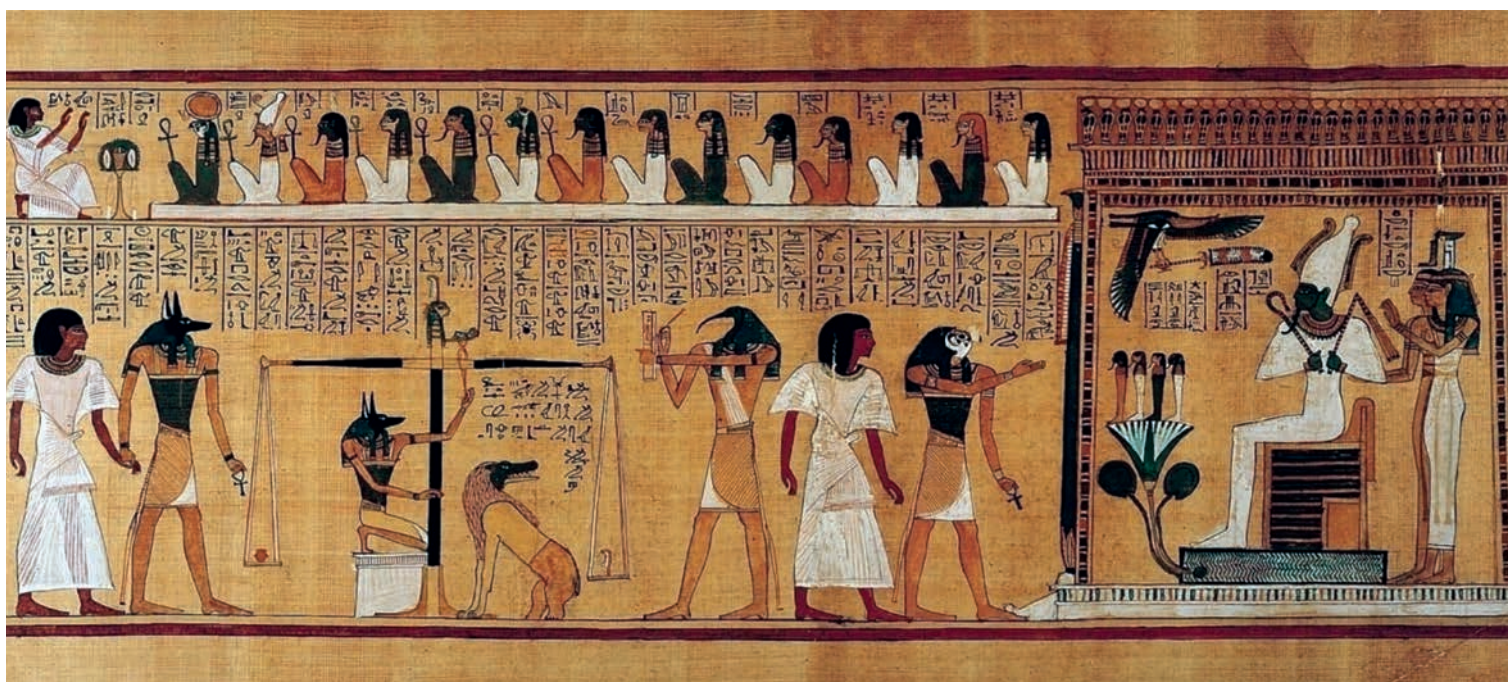
MALARSTWO STAROŻYTNEGO EGIPTU

Starożytny Egipt to jedna z najstarszych cywilizacji Bliskiego Wschodu. Kolebką społeczności była dolina i delta rzeki Nil w Afryce. Początki cywilizacji egipskiej sięgają około 3100 roku p.n.e., czyli okresu predynastycznego, kiedy nastąpiło zjednoczenie regionu delty Nilu, Egiptu Dolnego i Egiptu Górnego. W dziejach cywilizacji Starożytnego Egiptu wyróżnia się kilka okresów. Stare Państwo (XXIX-XXI w. p.n.e.) to czasy panowania faraonów: Dżesera, Cheopsa, Chefrena oraz Mykerinosa, i czas, w którym wypracowano najbardziej charakterystyczne dla Egiptu formy architektury grobowej, czyli piramidy. Średnie Państwo (XXI-XVI w. p.n.e.) to okres walk wewnętrznych. Nowe Państwo (XVI-XI w. p.n.e.) odznaczało

Sąd Ozyrysa, papirus
Hu-Nefera
(Księga umarłych),
1275 r. p.n.e. ▼

się szczytowym okresem potęgi militarnej, gospodarczej i kulturalnej Egiptu. Powstały wówczas świątynie: Hatszepsut w Dejr El-Bahari, Amon-Ra w Luksorze oraz Chonsu i Mut w Karnaku. Cywilizacja Starożytnego Egiptu umownie przestała istnieć w 30 roku p.n.e, czyli w chwili, gdy obszar północnej Afryki stał się częścią Imperium Rzymskiego.

Cechą charakterystyczną, wyróżniającą Starożytny Egipt na tle innych cywilizacji starożytnych, była religia oraz wiara w ścisły związek pomiędzy życiem doczesnym i życiem po śmierci. Wiara miała charakter politeistyczny. Egipcjanie wierzyli w wielu bogów i bóstw lokalnych. Bardzo często czcili je pod postacią zwierząt (np. bóstwo Ptah wyobrażane było jako czarny byk). Najważniejszymi i powszechnie czczonymi w Starożytnym Egipcie byli: Ozyrys - bóg świata, Re - bóg słońca oraz Horus - bóstwo niebios i opiekun władzy faraona. Bardzo istotne znaczenie miała dla Egipcjan wiara w życie pozagrobowe. Wierzano, że człowiek po śmierci żyje dopóty, dopóki zachowuje swoje ciało. W związku z tym ciało, jako główną siedzibę duszy, mumifikowano, aby zapobiec naturalnemu rozkładowi. Przekonanie o tym, że po śmierci człowiek prowadzi dalsze życie, stało się podwaliną powstania ogromnych grobowców - piramid. Największe z nich, w tym słynne piramidy w Gizie (Cheopsa, Chefrena i Mykerinosa), zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Dekoracja
z wnętrza komnaty
grobowej faraona
Sarenputa II ◀

Poszczególne elementy anatomii człowieka, takie jak oczy, włosy czy muskułatura, były ukazane schematycznie, jednak z dużą wrażliwością na detal. Ścisły kanon występował w sztuce oficjalnej, głównie w przedstawieniach faraona, jego rodziny oraz ważnych urzędników państwowych. Trochę swobodniej przedstawiano prostych ludzi – malowano ich przy pracy, a ruchy pokazywano w bardziej zróżnicowany sposób.

Drugą istotną zasadą sztuki egipskiej była hierarchiczność, która polegała na tym, że osoby ważniejsze rangą były przedstawiane jako większe od pozostałych. Postać faraona była zawsze największa, mniejsi byli dostojnicy dworu i słudzy. Natomiast jako najmniejsze przedstawiano rośliny, zwierzęta oraz detale architektoniczne.

Malarstwu egipskiemu często towarzyszył tekst, który był bardzo ważnym elementem kompozycji przedstawienia. Pismo stanowiło rodzaj komentarza, wyjaśniającego treść namalowanej sceny. Hieroglify, czyli znaki egipskiego pisma, były rodzajem pisma obrazkowego, a jeden znak bardzo często oznaczał cały wyraz. Pisano z góry na dół lub od strony prawej do lewej.

KANON W MALARSTWIE EGIPSKIM

Malarstwo egipskie powstawało na ścianach grobowców, świątyń oraz w pałacach faraona i było ściśle związane z panującą religią. Powstawało według wcześniej ustalonego kanonu, obowiązującego wszystkich artystów. Zasady te określały, jak ma być przedstawiana postać ludzka. Obowiązywał układ profilowo-frontalny – głowę i obie nogi przedstawiano z profilu, tors i ramiona – od przodu, a biodra w skręcie. Podstawą do ustalenia takich zasad było przekonanie, że przedstawienie ludzkiej postaci powinno być syntezą całej wiedzy na temat jego wyglądu.

Procesja pogrzebową,
z grobowca Ramose,
ok. 1500 r. p.n.e. ▼

TECHNIKA MALARSKA

Egipskie malowidła powstawały bezpośrednio na ścianach zbudowanych z kamienia, cegły lub drewna. Środkami wyrazu były płaska plama barwna oraz okalający ją cienki kontur. Na początku podłoże pokrywano cienką warstwą zaprawy wapiennej, następnie zaprawę wygładzano i czerwona linia nanoszono szkic. Kontury poprawiano czarną linią, a pole środkowe wypełniano kolorem.

Wykorzystywane do malowania barwniki były pochodzenia naturalnego, stosowano ciepłą gamę barwną. Kolor żółtopomarańczowy wytwarzano z ochry, czyli zwietrzałej

